

УДК 376.378

<https://doi.org/10.34185/tpm.5.2021.09>

Каракай О.С., Волобоєв В.О., Гришин В.С., Анісімов В.М., Лагун В.М.

Особливості одержання технічної вищої освіти особами із вадами слуху та їх працевлаштування. Досвід і перспективи

Karakai O., Voloboev V., Hryshyn V., Anisimov V., Lagun V.

Features of obtaining technical higher education for people with hearing impairments and their employment

У статті проаналізовано головні виклики, що постають перед освітянами під час супроводу інклюзивного навчання за технічними спеціальностями на прикладі Регіонального центру освіти інвалідів Національної металургійної академії України (м. Дніпро). Розглянуто системний підхід до навчання глухих і слаббачуючих студентів за спеціальністю 131 - Прикладна механіка (освітня програма з технології машинобудування). Запропоновано комплекс заходів, які дозволяють адаптуватись студентам з особливими потребами до навчання в університеті, сформувати адекватне освітнє середовище, успішно працевлаштовуватись на підприємствах машинобудівного комплексу Придніпровського регіону.

Ключові слова: інклюзивна освіта, особа з особливими освітніми потребами,

The article analyzes the main challenges facing educators during the support of the process of inclusive education in technical specialties on the example of the Regional Center for Education of the Disabled of the National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnipro). Here the systematic approach to teaching deaf and hard of hearing students is considered in the specialty 131 - Applied Mechanics (educational program of mechanical engineering technology). A set of measures is proposed to allow students with special needs to adapt to study at the university, to form an adequate educational environment, to be successfully employed at the enterprises of the machine-building complex of the Dnieper region.

Key words: inclusive education, person with special educational needs

ВСТУП

Невід'ємною частиною світової освіти на всіх рівнях є створення умов для навчання осіб з обмеженими можливостями – тобто інвалідів. Частка даних людей у світовому суспільстві складає від 7 до 10 % і щорічно зростає. Якісна освіта дозволяє знайти інвалідам своє місце у суспільстві, реалізувати свій творчий, особистісний, інтелектуальний потенціал [1,2].

В процесі отримання освіти особливу категорію складають особи з сенсорними вадами. Це обумовлено тим, що відсутність або обмеженість сенсорного аналізатора безпосередньо впливає на специфіку розвитку особистості, процеси її соціалізації, особливості сприйняття інформації, розвиток комунікативних здібностей. На всіх етапах навчання особи з сенсорними вадами, незалежно від типу навчального закладу, потребують цілісної системи навчально-виховної та реабілітаційної роботи. Необхідно також враховувати, що невідповідність форм і методів педагогічного впливу без урахування особливостей психофізичного розвитку людей з сенсорними вадами може створювати передумови для формування у них соціально-психологічної дезадаптації, девіантної поведінки [1,2].

У Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для інвалідів, які були прийняті резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 1993 році йдеться про те, що державам слід признати принцип рівних можливостей для отримання початкової, середньої, вищої освіти особами з особли-

вими потребами [3]. Визнання нашою державою цього міжнародного документу підвищило увагу суспільства до проблем дітей з особливостями психофізичного розвитку, заохочує до створення сприятливих умов для їхньої комплексної реабілітації а також до включення таких дітей вразливих категорій у систему сучасних суспільних відносин.

2 ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Державна освітня політика у сфері розвитку інклюзії нині є не тільки вимогою часу, але, як вказувалось раніше, й одним із міжнародних зобов'язань [3]. Безумовно, впровадження інклюзивного навчання є позитивним моментом розвитку української системи освіти, оскільки з кожним роком все більша кількість осіб із особливими освітніми потребами має можливість здобувати знання та соціалізуватися у складному життєвому просторі.

У 2009 році Україна ратифікувала основні міжнародні документи щодо забезпечення прав дітей відповідно до світових стандартів освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. Насамперед йдеться про статтю 24 Конвенції ООН про права людей із інвалідністю, згідно з якою держави-учасниці мають забезпечити втілення інклюзивної моделі освіти. Важливим кроком у розвитку інклюзивного навчання в Україні стало ухвалення у 2017 році закону «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб із особливими освітніми потребами до освітніх

Каракай Ольга Сергіївна - УДУНТ
Волобоєв Владислав Олександрович – студент УДУНТ
Гришин Володимир Сергійович – к.т.н., доц. УДУНТ
Анісімов Володимир Миколайович – д.т.н., доц. УДУНТ
Лагун Віктор Михайлович - Директор Дніпровський індустріальний фаховий коледж.

Olga Karakai – USUST
Voloboev Vladyslav - student of USUST
Hryshyn Volodymyr – c.t.s. USUST
Volodymyr Anisimov – d.t.s., USUST
Lagun Viktor - Director of the Dnipro Industrial Vocational College.

послуг». Після цього того ж року ухвалено нова версія Закону України «Про освіту», що закріпив право осіб із ООП здобувати освіту в усіх навчальних закладах незалежно від установлення інвалідності [4,5].

Нажаль, сьогодні основні зусилля держави щодо інклюзії спрямовані на її упровадження здебільшого в закладах загальної середньої освіти. Так, станом на 1 січня 2020 року в інклюзивних класах навчалося 19 345 учнів із ООП, що в 7 разів більше, ніж 5 років тому. Водночас, за даними Міністерства освіти і науки України, у закладах професійної, професійно-технічної і вищої освіти інклюзивне навчання запроваджено тільки 2019-2020 навчального року. У зазначений період інклюзивно здобували освіту 1 312 студентів із ООП. За даними Державної служби статистики України, на початку 2019-2020 навчального року у коледжах, технікумах, училищах навчалося 3 274 особи з особливими освітніми потребами, а в університетах, академіях, інститутах – 10 714 таких студентів [4]. Із наведеного можна зробити висновок, що впровадження інклюзивної освіти у ЗВО знаходиться на недостатньому рівні.

Така ситуація, на мій погляд, склалася тому, що в Україні традиційно давно була прийнята система інклюзивного навчання, де діти з обмеженими можливостями здобували освіту у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах. Дана система досі залишається провідною. Щорічно створюються інтегровані форми навчання дітей з обмеженими можливостями, то вони впроваджені на рівні експерименту. Існують декілька форм інтеграції дітей з ООП у загальноосвітній простір: географічна, соціальна, функціональна, зворотна, спонтанна або неконтрольована інтеграція [6].

Для України типовою є неконтрольована інтеграція, коли діти з особливими потребами, в тому числі з сенсорними вадами, вчать у масових загальноосвітніх школах без отримання особливої допомоги. Як правило, ці діти та їх батьки знаходяться на одинці зі своїми проблемами.

Також важливою соціальною проблемою вищої освіти інвалідів з сенсорними вадами є їх підготовка до навчання у ЗВО. Нажаль, в Україні не існує регіональних структур, які б займалися даним питанням. Враховуючи традиційне отримання інвалідами середньої освіти в системі спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах та відсутність спеціального супроводження при навчанні інвалідів в масовій загальноосвітній школі, необхідність введення довузівської навчально-адаптаційної програми є просто очевидним. Її відсутність робить принцип доступності вищої освіти

для інвалідів в нашій державі більш декларативним, ніж реальним.

3 ДОСВІД ОДЕРЖАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСОБАМИ ІЗ ВАДАМИ СЛУХУ

3.1 Організація учбового процесу

Національна металургійна академія України з 2002 року створює умови для отримання вищої освіти особами з фізичними вадами. На її базі у 2004 року було створено Регіональний центр освіти інвалідів (РЦОІ). В задачі РЦОІ входить створення умов для навчання осіб з інвалідністю за слухом та зором, їх методична та психологічна підтримка, соціальна інтеграція в суспільство даної категорії громадян. Особлива увага приділяється одержанню інженерно-технічної освіти, оскільки саме навчання за даними спеціальностями враховує затребуваність сучасного ринку праці, фізичні можливості осіб із інвалідністю, рекомендації українських товариств сліпих і глухих, у системі яких працює ряд спеціалізованих підприємств.

Порівняльні дослідження рівня розвитку інтелекту й ерудиції, знань з математики і фізики учнів Дніпровської вечірньої середньої школи для глухих і слабочуючих, а також старшокласників середньої загальноосвітньої школи, які було проведено фахівцями РЦОІ, показали, що більшість молодих людей з порушеннями слуху, так само, як і їхні здорові однолітки, за рівнем розвитку інтелекту здатні продовжувати освіту у ЗВО. В той же час рівень ерудиції і знань по предметах в обсязі середньої школи у цієї категорії молоді вкрай низький [1]. Вважаємо, що навчання студентів з вадами слуху відбувалося б більш ефективно при наявності так званого підготовчого відділення, де не тільки відбувається корекція знань абітурієнтів в обсязі загальноосвітньої середньої школи, але і їх соціальна адаптація.

Навчання студентів із вадами слуху організовано за системою: на першому курсі вони займаються в окремих групах, з другого по четвертий курс – у загальному студентському потоці в супроводі перекладача-дактилолога з проведенням практичних занять в окремих групах, на п'ятому курсі наші студенти навчаються в загальних групах без супроводу перекладача, але вони завжди мають можливість звернутися за допомогою до перекладачів центру. Проведення учбового процесу на початкових курсах представлено на рис. 1.

Рисунок 1 – Учбовий процес на початкових курсах

Важливим є також врахування особливості навчання глухих і слабочуючих студентів. У них механічне запам'ятовування навчального матеріалу переважає над осмисленим запам'ятовуванням, недостатньо розвинена зв'язна мова, обмежений словниковий запас, ускладнено вираження своїх думок у словесній формі. Часто виникають труднощі при необхідності виділити головне в тексті, зробити умовивід за змістом тексту, перейти від тексту задачі до наочного представлення її змісту, встановити закономірності, логічні зв'язки між поняттями. Іноді глухі студенти соромляться говорити. З огляду на ці особливості на перших курсах навчання студентам із вадами слуху читаються корисні курси (як нам відомо, єдині в

Україні) "Розвиток і корекція зв'язного мовлення", "Розвиток логічного мислення", "Жестове мовлення".

У глухих студентів обмежені можливості конспектування, оскільки вони постійно повинні бачити викладача і сурдоперекладача. Тому, спеціально для глухих студентів викладачі розробляють адаптовані методичні вказівки, на лекції готують короткі конспекти на паперових та електронних носіях, обов'язково проводять словникову роботу з розбору складних слів. Для максимально наочної подачі інформації використовується мультимедійна техніка і сенсорні екрани. На рис. 2 показано використання студентами із вадами слуху методичної літератури у паперовому вигляді.

Рисунок 2 - Робота студентів із вадами слуху з методичною літературою у паперовому вигляді.

Дуже корисною, як на наш погляд, є робота у групах особистісного розвитку, де створюються такі умови, в яких студенти відкривають для себе нові, більш ефективні

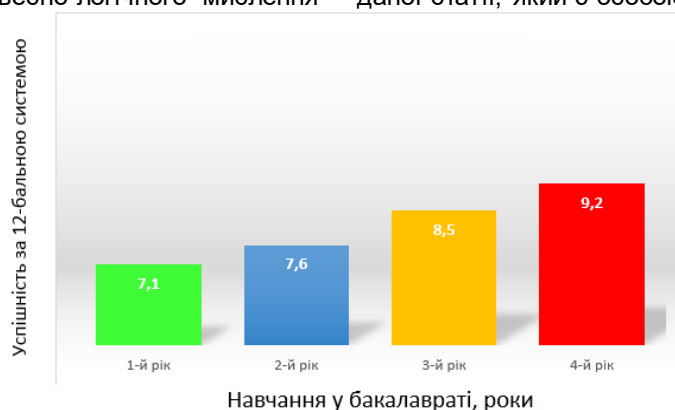
форми поведінки, спробувати їх у безпечному середовищі та перенести ці навички у своє життя (рис. 3).

Рисунок 3 – Робота у групах особистісного розвитку

На початку навчального року і після його завершення студенти з особливими потребами проходять спеціальне тестування, яке показує динаміку зростання словесно-логічного мислення

за математичними та вербальними методиками. На діаграмі рис. 3.4 показана динаміка успішності навчання в бакалавраті одного із співавторів даної статті, який є особою із вадами слуху.

Навчання у бакалавраті, роки

Рисунок 4 – Динаміка успішності навчання в бакалавраті студента із вадами слуху Волобуєва В.О.

Як видно із діаграми рис.4, успішність на перших двох курсах студента Волобуєва В.О. була мінімальною і складала у середньому 7,1 та 7,6 бали відповідно за дванадцятибальною системою. На старших курсах спостерігалось стрімке зростання рівня успішності до 8,5 та 9,2 балів відповідно. Така картина є типовою і ще раз вказує на необхідність адаптаційного періоду на молодших курсах і користь навчання на старших курсах за змішаною системою.

3.3 Адаптація до майбутньої професії

Адаптація до майбутньої професії є найважливішим і завершальним етапом всього навчання. Робота на діючих технологічних і машинобудівних підприємствах для осіб із вадами слуху завжди була малодоступною, окрім невеликої кількості пі-

дприємств, які входять до Всеукраїнської організації осіб з інвалідністю зі слухом «Українське товариство глухих».

Сьогодні в Україні 2,6 мільйона людей живуть з інвалідністю, більше ніж половина з них у працездатному віці. Працює наразі кожен третій із тих, хто перебуває у працездатному віці. На жаль, не всі можуть скористатися своїм правом на працю, оскільки на їхньому шляху до роботи постають архітектурні, транспортні, комунікаційні та психологічні бар'єри [7].

Стримувальними чинниками є також як недостатня поінформованість роботодавців щодо різних аспектів працевлаштування та зайнятості людей з інвалідністю, так і їх упереджене ставлення до цієї категорії працівників.

В основі негативного ставлення до людей з інвалідністю лежать стереотипи та упередження, які мають мало спільного з реальністю. У табл. 3.1 наведено тільки основні.

Таблиця 3.1 - Міфи та реальність щодо працівників з інвалідністю [7]

Міфи	Правда
Інваліди можуть виконувати тільки некваліфіковану роботу або недостатньо кваліфіковано виконують свої функціональні обов'язки.	Серед осіб із інвалідністю чимало висококваліфікованих професіоналів - юристів, економістів, ІТ-спеціалістів.
Працівники з інвалідністю часто й тривалий час відсутні на робочому місці.	Оскільки працівникам з інвалідністю складніше знайти роботу, вони її більше цінують, менше відлучаються з робочого місця і відповідальніше виконують свої обов'язки. Навчаючись у виші, студенти із інвалідністю не пропускають занять.
Для пересування людей з інвалідністю на території підприємства чи організації потрібні спеціальні ліфти, пандуси, а робоче місце необхідно обов'язково переобладнати.	Аж ніяк не для всіх працівників з інвалідністю потрібно спеціально облаштовувати робоче місце. Наприклад, для осіб із вадами слуху достатньо перерозподілити функції чи змінити графік роботи.

Люди з інвалідністю можуть бути такими ж ефективними працівниками, як і всі інші, якщо при працевлаштуванні врахувати стан їхнього здоров'я та уважно поставитися до підбору професії, місця роботи й робочих функцій. При цьому працевлаштування дасть людині не лише зарібок, а й інші блага такі як спілкування, можливість самореалізації та кар'єри, певний соціальний статус, наповненість життя тощо.

Зрозуміло, що, при працевлаштуванні осіб із вадами слуху, роботодавцям необхідно враховувати деякі особливості і протипоказання. Це навантаження на

вестибулярний аналізатор, шум, вібрації, знижена і підвищена температура, запиленість, підвищена вологість, підвищений рівень шуму.

Працівники з порушеннями слуху не можуть бути зайнятими на роботах, де про аварійні ситуації попереджає звукова сигналізація, та в цехах, де транспортні засоби використовують звукову сигналізацію, а також на роботах в умовах інтенсивного шуму та локальної виробничої вібрації. При вестибулярній дисфункції не можна розташовувати робочі місця на

висоті, без достатнього освітлення, біля механізмів, що рухаються, електрообладнання.

На наш погляд, найбільш пристосованою до умов праці осіб із вадами слуху є технічна спеціальність 131 – Прикладна механіка (за освітньою програмою з технології машинобудування).

По-перше, підготовка фахівців відбувається на однойменній кафедрі технології машинобудування, яка за роки свого існування з 1956 року підготувала більше ніж 5000 висококваліфікованих фахівців і має викладацький склад, спроможний працювати зі студентами з особливими потребами.

По-друге, на кафедрі студенти вивчають прогресивні технології обробки матеріалів, інноваційне обладнання, оснащення, інструменти, комп'ютерне 3D моделювання просторових форм, ІТ-технології у машинобудуванні та ін.

По-третє, в учбовому процесі задіяне сучасні обробні центри ведучої верстатобудівної компанії HAAS Automation IncС, США, комплекси швидкого прототипування та лазерного різання, робототехнічні системи (рис. 5).

Рисунок 5 – Учбовий процес на кафедрі технології машинобудування

Також на кафедрі працює Учбово-виробничий центр інноваційних технологій в рамках договору з компанією DELCAM (Велика Британія), яка є ведучим світовим розробником CAD/CAM-систем.

Студенти мають можливість проводити наукові дослідження в лабораторіях механічної, струминно-абразивної, електроерозійної, магнітно- та електроі-

мпульсної обробки матеріалів, а також на базі учбово-дослідницького центру з аналізу фізико-механічних, триботехнічних властивостей поверхонь деталей машин та приймати участь у олімпіадах, всеукраїнських та міжнародних конкурсах, стажуванні у провідних ЗВО світу (рис. 6).

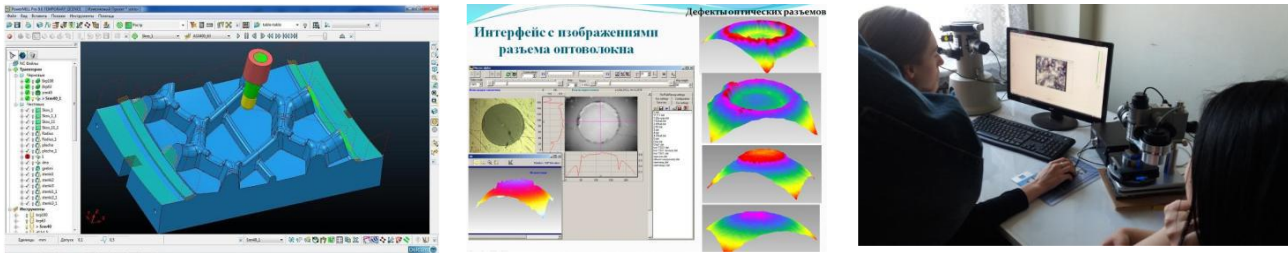

Рисунок 6 –Дослідження студентів із вадами слуху та їх результати

Випускники кафедри отримують сучасну фахову підготовку в галузі комп'ютеризованих і робото технічних технологій, інформаційного забезпечення та інженерії мехатронних систем у машинобудуванні і можуть працювати в таких галузях як авіа- і ракетобудування, важке машинобудування, інструментальне виробництво, менеджмент і маркетинг метало-різального обладнання та ін.

Після закінчення ЗВО всі бажаючі студенти мають можливість працевлаштуватись на машинобудівних підприємствах Придніпровського регіону, таких як ПрАТ «Дніпровський агрегатний завод», ДВО «Південмаш» ім. О.М. Макарова, ДКБ «Південне» ім. М.К. Янгеля та ін. Є можливість працювати у конструкторському або технологічному відділі, приймати участь у виробничому процесі а також займатись менеджментом або маркетинговою діяльністю.

ВИСНОВКИ

1. На наш погляд, навчання студентів з вадами слуху відбувалось би більш ефективно при наявності підготовчого відділення, де не тільки здійснюється корекція знань абітурієнтів в обсязі загальноосвітньої середньої школи, але і їх соціальна адаптація.

2. Стосовно технічної освіти та працевлаштування, можна впевнено сказати, що люди з інвалідністю можуть бути такими ж ефективними працівниками, як і всі інші, якщо при працевлаштуванні врахувати стан їхнього здоров'я та уважно поставитися до підбору професії, місця роботи й робочих функцій. При цьому працевлаштування дає людині не лише заробіток, а й інші блага такі як спілкування, можливість самореалізації та кар'єри, певний соціальний статус, наповненість життя тощо.

Бібліографічний опис

1. Гришина, О.М. Одержання вищої освіти інвалідами по слуху. Проблеми і перспективи [Текст]/ О.М. Гришина // Тези доповіді конференції МОН ЦПУТОГ, 2006, С. – 82-83.
2. Гришина, О.М. До проблеми інтегрованого навчання студентів з сенсорними вадами у вищому навчальному закладі: законодавчі та організаційні аспекти [Текст] / О.М. Гришина, В.В. Марченко // Вища освіта України. Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". Збірник наукових праць. ІВП АПН України, м. Київ – Додаток 3, том IV (11). – 2008. – С. 270-275.
3. Стандартные правила обеспечения равных возможностей для инвалидов. Приняты резолюцией 48/95 Генеральной Ассамблеи ООН. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.un.org/russian/document/convents/disabled.html>Правило 6.
4. Шевчук, Г.Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи [Текст] / Г.Й. Шевчук // Академічні студії. Серія «Педагогіка». -2021.- Вип. 3, 2. – С. 151-157. (DOI <https://doi.org/10.52726/as/pedagogy/2021.3.2.23>).
5. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2017. № 38-39. Ст. 380 [Електронний ресурс]. Режим доступу : [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19).
6. Чані Івона. Досвід втілення положень про освіту для дітей з особливими потребами в країнах Центральної Європи [Текст] / переклад з англ. Андрія Кононенко. – Київ: Міжнародний фонд «Відродження», Інститут відкритого суспільства – Будапешт.
7. Працевлаштування та зайнятість людей із інвалідністю: Довідник для роботодавців/ Упорядн. Семигіна Т.В., Іванова О.Л., 2010. —140 с.